

**ԵԳԻՊՏԱ-ԻՍՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵՎ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ
(XX դարի 70-ականների երկրորդ կեսին)**

Բանալի բառեր (Keywords). պաղեստինյան հարց, մերձավորարևելյան հակամարտություն, արաբ-իսրայելական պայտե-րագմ, քեմփդեկիդյան համաձայնագրեր

Արաբ-իսրայելական հակամարտության կարևորագույն բաղկացուցիչներից է եգիպտա-իսրայելական հարաբերությունները, որոնց զարգացման ելևէջները անմիջականորեն պայմանավորել են նաև նշված հակամարտության շուրջ ընթացող բանակցային գործընթացը: Պաղեստինյան հարցի և արաբ-իսրայելական դիմակայության կարգավորման արդի շրջանը համապարփակ ձևով պատկերացնելու և հասկանալու համար հարկավոր է գիտական քննարկման դնել նաև 1970-ականների կեսից սկսված եգիպտա-իսրայելական մերձեցման գործընթացը և երկու երկրների միջև դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման կարևորությունը:

Հարկ է նշել, որ հայ արևելագետներից նշված խնդրին իրենց աշխատություններում անդրադարձել են Ն. Հովհաննիսյանը, Ռ. Կարապետյանը, Գ. Գևորգյանը, Ա. Հովհաննիսյանը:

1970թ. Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնը ստանձնեց Անվար Սադատը, որը, ի տարբերություն նախորդ նախագահ Գամալ Աբդել Նասերի, եգիպտա-իսրայելական հարաբերությունների ապագան տեսնում էր ամենևին այլ տեսլականում: Սադատը համոզված էր, որ մերձավորարևելյան հակամարտության կարգավորման խաղաքարերի 99%-ը գտնվում

է ԱՄՆ-ի ձեռքում¹ և, հետևաբար, տարածաշրջանում խաղաղության հաստատումը ևս պետք է համակարգվեր ԱՄՆ-ի կողմից²: Միևնույն ժամանակ ԱՄՆ-ի հետ համագործակցությունը կապմանավորեր նաև եզիպտա-իսրայելական մերձեցումը: ԱՄՆ-ի հետ համագործակցելու Սադաթի պատրաստակամությունը ավելի ակնհայտ դարձավ 1973թ. արաբ-իսրայելական երրորդ պատերազմից հետո³, երբ թե՛ արաբական աշխարհը և թե՛ Իսրայելը հայտնվեցին ռազմավարական և բարոյական որակապես նոր իրավիճակում: «Մեծ պատերազմի» գաղափարը, որպես հակամարտության կարգավորման կոլման իր դիրքերը զիջեց «սահմանափակ ռազմական գործողություններ» անցկացնելու հայեցակարգին, և նաև խաղաղ բանակցային գործընթացին: Իսրայելի հետ «մերձեցման» եզիպտական պատրաստակամությունը ամբողջացնում էր նաև այն հանգամանքը, որ դեռ 1970-ականների սկզբին եզիպտական հասարակությունում սկսվեցին սոցիալ-քաղաքական որակական նոր տեղաշարժեր⁴, որոնք ի վերջո կանխորոշեցին նաև Եզիպտոսի անցումը քաղաքա-

¹ Князев А., Египет после Насера 1970-1981гг., М. 1986, с. 127; Նովիկովա Գ., Նասերի գաղափարախոսության մի քանի ասպեկտները, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ.15, Եր. 1989, էջ 27:

² Heikal M., Autumn of Fury, The Assassination of Sadat, London, 1983, p. 67.

³ Սարաջյան Պ., 1973թ. արաբ-իսրայելական պատերազմը և արաբական առաջադիմական ուժերի դիրքորոշումը, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ.9, Եր. 1978թ., էջ 305: Корнилов А., Между войной и миром: о процессе принятия внешнеполитических решений в государстве Израиль (1948-1993гг.), Нижний Новгород, 1994, с. 21; Bailay S.D., Four Arab-Israeli Wars and the Peace Process, London., 1990, p. 417; Springborg R., U.S. Policy toward Egypt: Problems and Prospects, ORBIS, , vol. 24, N 4, Philadelphia 1981, pp. 804-805.

⁴ Владимиров В., Политика “открытых дверей” в Египте и местная буржуазия, Народы Азии и Африки, N 2, М., 1982, с. 25.

կան-տնտեսական այլ համակարգի: Իսրայելի հետ համաձայնության գալու Սադատի հիմնական փաստարկն այն էր, որ 1967թ. արաբ-իսրայելական երկրորդ պատերազմի հետևանքով Եգիպտոսը մարդկային և տնտեսական զգալի կորուստներ էր կրել: Իսրայելի կողմից Սինայ թերակղզու զբաղման հետևանքով Եգիպտոսը զրկվել էր թերակղզու նավթահանքերի շահագործման հնարավորությունից: Դադարացվել էր Սուեզի ջրանցքի շահագործումը⁵: Ակնհայտ է, որ այս ամենը ծանր հարված հասցրեց առանց այդ էլ վատ վիճակում գտնվող եգիպտական տնտեսությանը:

Հարկ է նշել, որ 1970թ. նախագահ Գամալ Աբդել Նասերի մահից հետո երկրի նոր ղեկավարությունն ակնհայտ շրջադարձ կատարեց դեպի կապիտալիստական զարգացում, որի հետևանքով իր դիրքերը վերականգնեց եգիպտական բուրժուազիան, որը ձգտում էր Արևմտյան երկրների հետ բազմակողմանի հարաբերությունների հաստատմանը⁶: Նշվածի անմիջական շարունակությունը հանդիսացավ Սադատի կողմից հռչակված «ինֆիթահ»-ի (այսինքն՝ «բաց դռների») քաղաքականությունը, որն անմիջականորեն վերաբերում էր թե՛ տնտեսության և թե՛ քաղաքականությանը:

Պատմագրության մեջ Իսրայելի հետ Եգիպտոսի համաձայնության գալու սկիզբը ընդունված է համարել 1977թ. նո-

⁵ Беляев И., Примаков Е., Египет: Время президента Насера, М., 1981, с. 296; Հարկ է նշել, որ Սուեզի ջրանցքի շահագործումից Եգիպտոսը տարեկան ստանում էր մոտ 800 մլն. եգիպտ.ֆունտ: Մանրամասն Տե՛ս ТАСС ВПИ, N 16, М. 24.01.1983, с. 29.

⁶ Князев А., Внутриполитическое и идеологическое развитие в посленасеровском Египте, Азия и Африка сегодня, N 4, М., 1984, с. 1, Տես նաև Արգարյան Ե., Ներքաղաքական իրադրությունը Եգիպտոսում 1967-1970թթ., Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ.,14., Եր., 1987, էջ 8-9:

յւնբերի 19-ին Սադաթի այցը Երուսաղեմ⁷: Եգիպտոսի նախագահի Երուսաղեմ մեկնումը դարձավ ոչ միայն եգիպտահարայելական հարաբերությունների հաստատման, այլև արաբական աշխարհում պաշտոնական Կահիրեի «մեկուսացման» սկիզբը:

1977թ. նոյեմբերի 20-ին Երուսաղեմում հնչած իր ելույթում Սադաթը փաստեց, որ պատրաստ է Իսրայելի հետ խաղաղություն հաստատել⁸: Սադաթի ելույթը Երուսաղեմում ցնցեց արաբական աշխարհը, և Սադաթին քննադատելու նախադրյալ հանդիսացավ⁹:

Սադաթի Երուսաղեմ այցելությունը դատապարտելու և նրա հետագա անջատողական գործողությունները կանխելու նպատակով՝ 1977թ. դեկտեմբերի 2-5-ը Տրիպոլիում (Լիբիա)՝ Լիբիայի նախագահ Մուամմար Կադաֆիի անմիջական նախաձեռնությամբ, կայացավ արաբական մի քանի երկրների

⁷ El-Sadat A. In Search of Indentity, London, 1978, p. 302: Cohen R., Culture and Conflict in Egiptian-Israeli Relations: A Dialog of Deaf, Wash., 1990, p. 37; Lukas Y., Documents on the Israeli-Palestinian conflict (1967-1983), N.Y.1985, p. 106-107; Борисов Р., США: Ближневосточная политика в 70-е годы, М., 1982, с.176.

⁸ Герасимов О., Князев А., Египет: десять лет после Насера, М., 1980, с. 42.

⁹ Միրիան, Իրաքը, Լիբիան, ԵԺՂՀ-ն, Ալժիրը և ՊԱԿ-ը խիստ դատապարտեցին Սադաթի քայլը, Սուդանը, Մարոկկոն և Օմանը՝ այսպես կոչված եգիպտական դաշինքը, շրտապարտեցին Եգիպտոսի նախագահի Երուսաղեմ այցելությունը և շարունակում էին նրան բարոյաքաղաքական աջակցություն ցույց տալ: Մատոյան Արաբիայի գլխավորությամբ՝ Քուվեյթը, Արաբական Միացյալ Էմիրությունները (ԱՄԷ), Բահրեյնը, Կատարը, Հորդանանը, Եմենի Արաբական Հանրապետությունը (ԵԱՀ), Սոմալին, Ջիբութին, Լիբանանը, Թունիսը և Մավրիտանիան համարեցին Սադաթի քայլը անօրինական, բայց և շարունակում էին նրա հետ պահպանել հարաբերությունները՝ դրսևորելով փոքր-ինչ ավելի զգուշավորություն, Taylor A.R., The Arab Balance of Power, Syracuse Univ. Press., 1982, p. 124.

ղեկավարների հանդիպում¹⁰: Հանդիպման մասնակից երկրները դատապարտեցին Կահիրեի քաղաքական ուղեգիծը և որոշեցին դադարեցնել Եգիպտոսի հետ դիվանագիտական և այլ կարգի շփումները ինչպես միջարաբական, այնպես էլ միջազգային մակարդակներում¹¹: Տրիպոլիի հանդիպման մասնակից երկրները Սիրիայի նախագահ Հաֆեզ Ասադի և ՊԱԿ-ի ղեկավար Յասեր Արաֆաթի առաջարկով միավորվեցին Տոկունության և Հակազդեցության Ազգային Ճակատում (ՏՀԱՃ): ՏՀԱՃ-ի անդամ դարձան Սիրիան, ՊԱԿ-ը, Լիբիան, Ալժիրը և ԵԺԴՀ-ն¹²: Հարկ է նշել, որ այս պետություններն այսպես կոչված երեք «ոչ»-երի կողմնակիցներն էին (ո՛չ Իսրայելի ճանաչմանը, ո՛չ բանակցություններին և ո՛չ խաղաղությանը): 1977թ. դեկտեմբերի 5-ին ի պատասխան ՏՀԱՃ-ի կազմավորմանը Սադաթը հայտարարեց, որ դադարեցնում է դիվանագիտական հարաբերությունները ՏՀԱՃ-ի անդամ երկրների հետ¹³:

Հավանաբար ՏՀԱՃ-ի անդամ երկրները իրականում չէին հավատում, որ Սադաթը կյանքի կկոչի Երուսաղեմում հնչեցվածը՝ Իսրայելի հետ խաղաղություն հաստատելու վճռական պատրաստակամությունը:

¹⁰ Տրիպոլիում կայացած հանդիպմանը մասնակցում էին Ալժիրի, Սիրիայի, ԵԺԴՀ-ի և ՊԱԿ-ի ներկայացուցիչները, Statement of The Tripoli Summit Conference JPS, N 27, Vol. 7, Spring, Tripoli, 1978, p.186-188, Jiryuis S., Arab World of the Opposition to Sadat-JPS, N 26, Vol.7, Winter, L., 1978, p. 24.

¹¹ Jiryuis S., նշվ.աշխ., էջ 23:

¹² Կարամանուկյան Շ., Արաբական Պետությունների Լիգայի դերը արաբական երկրների հակահիմպերալիստական պայքարում, Եր., 1988, с. 165; The Economist, L., 10, 12, 1977.

¹³ Моджорян Л., Сионизм как форма расовых дискриминаций, М., 1979, с. 206, Հովհաննիսյան Ա., ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը իսրայելա-պաղեստինյան հակամարտության հանդեպ, Եր., 2001, էջ 23:

Հետևելով Իսրայելի հետ «մերձեցման» իր քաղաքականությանը՝ Սադաթը 1978թ. սեպտեմբերի 5-17-ը Քեմփ-Դևիդում (ԱՄՆ-ը) ԱՄՆ-ի նախագահ Ջ. Քարթերի միջնորդությամբ Իսրայելի վարչապետ Մ. Բեգինի հետ ստորագրեց երկու փաստաթուղթ՝ «Շրջանակներ Մերձավոր Արևելքում խաղաղություն հաստատելու համար» և «Շրջանակներ Եգիպտա-իսրայելական հաշտության պայմանագրի ստորագրման համար»¹⁴: Առաջին փաստաթղթի համաձայն՝ պաղեստինյան հարցի կարգավորման նպատակով պետք է բանակցություններ անցկացվեին երեք փուլով՝ Եգիպտոսի, Իսրայելի, Հորդանանի, իսկ երրորդ փուլից նաև պաղեստինյան ժողովրդի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ: Ընդ որում՝ նախատեսվում էր, որ Հորդանանի և պաղեստինցիների հրաժարվելու դեպքում նրանց փոխարեն բանակցությունները վարելու էր Սադաթը: Հարկ է նշել, որ համաձայն վերոնշյալ փաստաթղթի՝ բանակցությունները պետք է ընթանային պաղեստինցիներին ինքնավարություն, այլ ոչ թե անկախություն տրամադրելու նպատակով¹⁵: Երկրորդ փաստաթղթի համաձայն Իսրայելը և Եգիպտոսը պարտավորվում էին երեք ամիսների ընթացքում հաշտության պայմանագիր ստորագրել, որից հետո երկու երկրների միջև պետք է դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատվեին: Համաձայնագրերի ստորագրումը դժգոհություն առաջացրեց նաև Կա-

¹⁴ Պատմության մեջ այս փաստաթղթերը արձանվում են որպես քեմփ-դևիդյան համաձայնագրեր, A Framework for Peace in the Middle East Agreed at Camp David. Office of the White House Press Secretary, Sept., 18.1978, p.7; Моджорян Л., Международный сионизм на службе империалистической реакции, с. 89.

¹⁵ Ibrahim K.M., The Camp David Accords, A Testimony, L., 1986, p. 128; Heikal M.H., Imaginary Peace, Secret Negotiations Between Arabs and Israel, Cairo, 1996, p. 249.

հիրեում: Քեմփդևիդյան համաձայնագրերի ստորագրման հաջորդ օրը հրաժարական տվեցին Եգիպտոսի արտաքին գործերի նախարար Մուհամմադ Քամիլը, որը բանակցությունների անմիջական մասնակից էր և Սադաթի մտերիմ ընկերը¹⁶, ինչպես նաև պատվիրակության իրավաբանական խորհրդատու, ԱՄՆ-ում Եգիպտոսի դեսպան Նաբիլ ալ-Արաբին: Պաշտոնանկ արվեց Եգիպտոսի պաշտպանության նախարար գեներալ ալ-Գամասին¹⁷:

Քեմփդևիդյան համաձայնագրերի ստորագրմանը հաջորդեց 1978թ. սեպտեմբերի 20-23-ը Դամասկոսում ՏՀԱԸ-ի անդամ երկրների երրորդ հանդիպումը, որի մասնակիցները պահանջեցին արաբական երկրներից դատապարտել Եգիպտոսին և միանալ ՏՀԱԸ-ի կողմից իրականացվող պատժամիջոցներին¹⁸: Քեմփդևիդյան համաձայնագրերը դատապարտեց նաև ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Կ.Վալդիայմը¹⁹ և ԽՍՀՄ-ը՝ հայտարարելով, որ այն սպառնում է տարածա-

¹⁶ Медведко Л., К Востоку и Западу от Суэца, М., 1980, с. 286.

¹⁷ Медведко Л., Этот Ближний бурлящий Восток, М., 1985, с. 260. Սադաթի Իսրայելի հետ համաձայնության գալու կապակցությամբ եգիպտական բանակում հակաիշխանական թռուցիկներ էին տարածվել: Նպատակ ունենալով պահպանել բանակի չեզոքությունը՝ Սադաթը պաշտոնանկ արեց մի շարք «կասկածելի» սպաների, նրանց թվում և ՊՆ Ալ-Գամասիին: Այս մասին տե՛ս Юрченко В., Армия и власть в Египте, Армия и власть на Ближнем Востоке, М., 2002, с. 11.

¹⁸ Աս-Սաուրա, Դամասկոս, 22.09.1978; Халилов В., От плана Роджерса к Кэмп-Дэвиду, Ташкент, 1983, с. 137. Քեմփդևիդյան համաձայնագիրը դատապարտեց նաև Իրաքը, թեպետև վերջինս ՏՀԱԸ-ի անդամ երկիր չէր: Տե՛ս Հովհաննիսյան Ն., Իրաքի դիրքորոշումը պաղեստինյան պրոբլեմի նկատմամբ, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. 14, Եր., 1987, էջ 105:

¹⁹ Правда, М., 23.11.1978.

շրջանում իրական խաղաղության հաստատմանը²⁰: Քեմփդնիդյան համաձայնագրերի քննարկման նպատակով Իրաքի նախագահ Ալ-Բաքրի նախաձեռնությամբ 1978թ. նոյեմբերի 2-5-ը Բաղդադում արաբական երկրների զագաթնաժողով հրավիրվեց, որտեղ արաբական բոլոր երկրները, բացի Օմանից, Սուդանից և Սոմալիից, դատապարտեցին Սադաթի անջատողական քաղաքական ուղեգիծը: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ Սաուդյան Արաբիան և Պարսից ծոցի մնացած միապետությունները Սադաթին դատապարտելու հարցում բավականին չափավոր էին²¹:

Ծոցի միապետությունները, Սաուդյան Արաբիայի գլխավորությամբ, կարևորելով Կահիրեի տեղն ու դերը տարածաշրջանում և նպատակ ունենալով ետ պահել Սադաթին Իսրայելի հետ համաձայնության գալու հետագա քայլերից, 1978թ. նոյեմբերի 6-ին Սադաթի հետ բանակցելու գործուղեցին Լիբանանի վարչապետ Մալիմ Հոսին²²: Սակայն Սադաթը հրաժարվեց ընդունել բանագնացին, և վերջինս մի քանի ժամ Կահիրեի օդանավակայանում անցկացնելուց հետո ձեռնունայն ետ վերադարձավ²³:

Քեմփդնիդյան համաձայնագրերը 1979թ. փետրվարին դատապարտեց նաև Իսլամական Աշխարհի Լիգան (ԻԱԼ)²⁴, որի քարտուղար Մուհամմադ Ալի ալ-Հարաքանիի կողմից պատրաստած համապատասխան փաստաթղթում խիստ քննա-

²⁰ Правда, М., 23.09.1978.

²¹ Գևորգյան Գ., Արաբական աշխարհում Եգիպտոսի մեկուսացման հարցի շուրջ, էջ 108:

²² Նույն տեղում:

²³ Նույն տեղում:

²⁴ ԻԱԼ-ն հիմնվել է 1962թ. Սաուդյան Արաբիայում, նստավայրը գտնվում է Մեքքայում: ԻԱԼ-ը ֆինանսական մեծ կարողություն ունի և իսլամական աշխարհում զբաղվում է տարբեր ծրագրերի իրականացմամբ:

դատության էր ենթարկվում Եգիպտոսի նախագահի անջատողական քաղաքականությունը²⁵:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Բաղդադի գազաթնաժողովի մասնակից Պարսից ծոցի պահպանողական վարչակարգերը արտաքուստ կողմ էին ընդունված հակաեգիպտական որոշումներին, իրականում փորձում էին դրանք շրջանցել:

Օրինակ՝ 1978թ. վերջին Քուվեյթը, Աբու Դաբին, ՕՊԵԿ-ը և Արաբական արժույթային հիմնադրամը Եգիպտոսին տրամադրեցին միայն 56,1 մլն. դոլար վարկ²⁶: Մեր կարծիքով տվյալ դեպքում օգնության չափը դեր չէր խաղում, այլ կարևորն այն էր, որ այդ երկրները ցանկանում էին Կահիրեին ցույց տալ, որ իրենք դեռ շարունակում էին Եգիպտոսի կողքին մնալ:

Բաղդադի գազաթնաժողովից հետո 1978թ. նոյեմբերին Սադաթը, փորձելով համաձայնության եզրեր գտնել Ռիադի հետ ապագա եգիպտա-իսրայելական հաշտության պայմանագրի հարցի շուրջ, Սաուդյան Արաբիա էր գործուղել իր հատուկ բանագնացին: Բայց վերջինիս հրաժարվեցին ընդունել Ռիադում²⁷: Միևնույն ժամանակ անհաջողության մատնվեց նաև ամերիկյան բանագնաց Վենսի մաքոքային քայլերը արաբական աշխարհում, որոնք նպատակ ունեին ներքաշել արևմտամետ կողմնորոշում ունեցող արաբական մյուս երկրներին քեմփդևիդյան համաձայնագրերի մեջ: Անտեսելով քեմփդևիդյան համաձայնագրերի առկայությունը՝ 1979թ. փետրվարին Քուվեյթում գումարվեց Արաբական պե-

²⁵ Шарипов Р., Панисламизм сегодня: идеология и практика Лиги Исламского Мира, М., 1986, с. 107.

²⁶ Нефтедоллары и Социально-экономическое развитие стран Ближнего и Среднего Востока, М., 1979, с.115-116.

²⁷ Нефтедоллары и Социально-экономическое развитие стран Ближнего и Среднего Востока, նշվ.աշխ., էջ 116:

տությունների լիզայի (ԱՊԼ) արտահերթ նիստ, որին հրավիրվեց նաև եգիպտական պատվիրակությունը: Հանդիպումը ոչինչ չտվեց, քանի որ եգիպտական պատվիրակը կրկին հաստատեց Սադաթի վճռականությունը Իսրայելի հետ խաղաղության հասնելու հարցում²⁸:

Ընտրելով Իսրայելի հետ համաձայնության հասնելու ճանապարհը՝ 1979թ. մարտի 26-ին Վաշինգտոնում, դարձյալ ԱՄՆ-ի նախագահ Քարթերի միջնորդությամբ Սադաթը և Բեզինը ստորագրեցին քեմփդեյնյան համաձայնագրերով նախատեսվող եգիպտա-իսրայելական հաշտության պայմանագիրը²⁹: Պայմանագրի առաջին հոդվածի համաձայն Իսրայելի և Եգիպտոսի միջև դադարում էր պատերազմական վիճակը, այնուհետև, Իսրայելը պարտավորվում էր երեք տարիների ընթացքում գորքերը դուրս բերել Սինայից: Պայմանագրի ստորագրման օրից սկսած, ինն ամիսների ընթացքում երկու երկրների միջև պետք է հաստատվեին դիվանագիտական, տնտեսական և մշակութային հարաբերություններ: Իսրայելական նավերն Սուեզի ջրանցքով ազատ նավարկելու իրավունք էին ստանում, իսկ Եգիպտոսը պարտավորվում էր շուկայական գներից ցածր գնով նավթ տրամադրել Թեյ-Ավիվին: Այս ամենի կատարումը երաշխավորում էր բնականաբար ԱՄՆ-ը: Մի քանի ամիս անց Եգիպտոսի Ժողովրդական ժողովը ձայների 99%-ի առկայությամբ վավերացրեց եգիպտա-իսրայելական հաշտության պայմանագիրը³⁰: Պայմանագրի ստորագրումից մեկ ամիս անց՝ 1979թ. ապրիլի 28-ին, երբ այն ուժի մեջ մտավ, սկսվեցին պաղեստինյան ինքնավարության վերաբերյալ եգիպտա-իսրայելական բանակցությունները:

²⁸ Նույն տեղում:

²⁹ The Egyptian-Israeli Peace Treaty, United States Policy Statement Series, 1979, The White House, Monday, March 26, 1979, p. 21.

³⁰ Арабская Республика Египет, նշվ.աշխ., էջ 97:

Ի պատասխան ստորագրված եգիպտա-իսրայելական հաշտության պայմանագրի՝ 1979թ. մարտի 27-31-ը Բաղդադում կայացավ արաբական երկրների արտաքին գործերի, նավթային նախարարությունների, տնտեսական կառույցների նախարարների հանդիպում³¹, որտեղ Եգիպտոսին դատապարտող մի շարք որոշումներ ընդունվեցին: Հանդիպմանը ներկա էին արաբական բոլոր երկրները և ՊԱԿ-ը, բացակայում էր միայն Եգիպտոսը:

Արաբական երկրները որոշեցին.

1. սառեցնել Եգիպտոսի անդամակցությունը ԱՊԼ-ում և նրա բոլոր մասնագիտացած շուրջ 140 կառույցներում: Կազմակերպության նստավայրը Կահիրեից տեղափոխել Թունիս: ԱՊԼ-ի գլխավոր քարտուղարի պաշտոնում եգիպտացի Մահմուդ Ռիադին փոխարինեց թունիսցի Շազլի Քլիբին: Դադարեցվեցին Եգիպտոսի հետ դիվանագիտական բոլոր հարաբերությունները:
2. Դադարեցնել եգիպտական կառավարությանը ֆինանսական և տեխնիկական օգնության տրամադրումը³², տարբեր վարկերի և պարտատոմսերի հատկացումը, ինչպես պետական, այնպես էլ միջարաբական հիմնադրամի շրջանակներում³³: Դադարեցնել Եգիպտոսի անդամակցությունը Միջարաբական Ներդրումային Բանկում և Արաբական Արժույթային Հիմնադրամում:
3. Սառեցնել Եգիպտոսի անդամակցությունը Նավթարդյունաբերող Արաբական Երկրների կազմակերպություն

³¹ Валькова Л., Саудовская Аравия: нефть, политика, ислам, էջ 149-150; Киселев В., Палестинская проблема и ближневосточный кризис, Киев, 1981, с. 155.

³² Кукушкин В., Экономический рост и проблемы накопления, Страны Северной Африки, М., 1986, с.112.

³³ Зверева Л., Основные тенденции внешнеэкономических связей, Страны Северной Африки, М., 1984, с. 183.

նում՝ ՕՍՊԵԿ: Արաբական երկրները հրաժարվեցին Սադաթի կառավարությանը նավթ և նավթամթերք մատակարարելուց: Այդ որոշմանը միացավ նաև Իրանը:

4. Արաբական երկրները դադարեցրեցին օդային հաղորդակցությունը Եգիպտոսի հետ: Բոյկոտի ենթարկվեցին Եգիպտական այն կազմակերպությունները, որոնք համագործակցում էին Իսրայելի հետ³⁴:

Արաբական բոլոր երկրները, բացի Օմանից, Սուդանից և Սոմալիից, միացան այդ որոշումներին և 1979թ. ապրիլ-մայիս ամիսների ընթացքում խզեցին Եգիպտոսի հետ դիվանագիտական հարաբերությունները³⁵: Համաձայն Վերակառուցման և Զարգացման Միջազգային Բանկի տվյալներին՝ Եգիպտոսը զրկվեց արաբական երկրների կողմից տարեկան տրամադրվող 2,7 մլրդ. դոլար օգնությունից³⁶:

Նպատակ ունենալով ամբողջացնել Եգիպտոսի քաղաքական մեկուսացումը արաբական աշխարհում՝ 1979թ. մայիսի 8-12-ը Ֆետում, Իսլամական Կոնֆերանս Կազմակերպության անդամ պետությունների հանդիպմանը, Սաուդյան Արաբիայի նախաձեռնությամբ որոշում ընդունվեց սառեցնել Եգիպտոսի անդամակցությունը իսլամական աշխարհի այդ հեղինակավոր կազմակերպությունում ևս³⁷:

³⁴ Араслы Э., Межарабские экономические отношения в 60-70-е годы, М., 1985, с. 165; Зверева Л., Некоторые итоги экономического бойкота Египта с арабскими странами, էջ 111; Андреасян Р., Нефть и арабские страны в 1973-1983гг., М., 1990, с. 154; Գևորգյան Գ., Արաբական աշխարհում Եգիպտոսի մեկուսացման հարցի շուրջ, էջ 109; Новейшая история арабских стран Азии, М., 1989, с. 345; Валькова Л., Саудовская Аравия: нефть, политика, ислам, նշվ.աշխ., էջ 111:

³⁵ Владимиров В., Цена американской “помощи”, Азия и Африка сегодня, N 7, М., 1983, с. 8.

³⁶ Арабская Республика Египет, նշվ.աշխ., էջ 97:

³⁷ Krämer G., Ägypten unter Mubarak: Identität und nationales interesse, Baden-Baden, 1986, S. 1644; Le Monde, 14.05.79, Օգտագործված է ըստ՝

Եգիպտա-իսրայելական հաշտության պայմանագիրը դատապարտեցին նաև Իսրայելի և արաբական երկրների կոմունիստական կուսակցությունները³⁸: 1979թ. դեկտեմբերի 6-ին եգիպտա-իսրայելական հաշտության պայմանագիրը դատապարտեց նաև ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեան³⁹:

Առաջին հայացքից բավականին խիստ թվացող հակաեգիպտական պատժամիջոցները պետք է ըստ էության արաբական աշխարհում փակուղի մտցնեին Կահիրեին: Սակայն հակառակ այս ամենին, հակաեգիպտական պատժամիջոցներն արաբական մի շարք երկրների՝ մասնավորապես Սաուդյան Արաբիայի գլխավորած Պարսից ծոցի միապետական իշխանությունների կողմից չէին իրականացվում:

Բաղդադի 1979թ. հանդիպմանը ընդունված հակաեգիպտական որոշումների արդյունքում երկիր ներմուծվող արաբական կապիտալը զգալի նվազեց, բայց չդադարեց⁴⁰: Հակաեգիպտական պատժամիջոցների մասնակի լինելու մասին վկայում է այն փաստը, որ 1979թ. ապրիլին Քուվեյթում ՕԱՊԵԿ-ի անդամ երկրների հանդիպմանը չընդունվեց Իրաքի, Սիրիայի, Ալժիրի և Լիբիայի առաջարկը՝ Եգիպտոսի դեմ բոյկոտը տարածել նաև Սուեզի ջրանցքի և Սուեզ-Ալեքսանդրիա (ՍՈՒՄԵՂ) նավթամուղի վրա⁴¹: Հարկ է նշել, որ

Арабский мир, նշվ. աշխ., էջ 308; Кудрявцев А., Исламский мир и палестинская проблема, М., 1990, с. 103.

³⁸ Правда, М., 13.05.1979.

³⁹ Захаров А., Фомин О., նշվ. աշխ., էջ 174:

⁴⁰ Mc Dermott A., Egypt, Middle East Review 1983, 9th ed., Saffron Walden (England), 1987, p. 156.

⁴¹ Middle East Economic Digest, May, N 22, 30.05.1979, p. 24. ՍՈՒՄԵՂ նավթամուղը 320 կմ երկարությամբ կապում է Սուեզի ծոցի ափին գտնվող Այն-Սուհնա քաղաքը միջերկրածովյան Սիդի-Կրիր նավահանգստի հետ, որը Պարսից ծոցի շրջանից Եվրոպա տեղափոխվող նավթային կարևորա-

ՄՈՒՄԵԴ նավթամուղով անցնող նավթի 80 %-ը պատկանում էր Ռիադին: 1978թ. Սուեզի ջրանցքի շահագործումից ստացվող 520 մլն. դոլար գումարը, որի մի մասը կազմում էր արաբական երկրների վճարումները, 1980թ. կազմեց 660 մլն. դոլար⁴²: Անտեսելով համաարաբական հակաեզիպտական որոշումները՝ Սաուդյան Արաբիան շարունակում էր պահպանել օդային կապը Եգիպտոսի հետ, չէր սառեցրել եգիպտական բանկերում պահվող 1 մլրդ. դոլարի հասնող իր ավանդները, չէր արտաքսել իր երկրում ներգրավված եգիպտական աշխատուժը, չէր արգելել իր քաղաքացիներին Եգիպտոսում անշարժ գույք գնել և իրենց գումարները ներդնել եգիպտական տնտեսության մեջ⁴³: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Եգիպտոսի տնտեսությունը զգալի չափով կախվածություն ուներ արաբական երկրներում աշխատող եգիպտացիների գումարային փոխանցումներից, Պարսից ծոցի միապետությունները հետամուտ էին եղել, որպեսզի հակաեգիպտական պատժամիջոցները չտարածվեին իրենց երկրներում ներգրավված եգիպտական աշխատուժի վրա⁴⁴: Նշենք, որ 1978թ. Լիբիայում և Ծոցի միապետություններում ներգրավված 1,5-2 մլն. եգիպտական աշխատուժի հայրենիք փոխանցած գումարի չափը կազմել էր 1,7 մլրդ. դոլար⁴⁵:

գույն ճանապարհն էր: Այս մասին մանրամասն տե՛ս Состояние и перспективы развития транспорта и хранения нефти в странах Ближнего и Среднего Востока и Африки, М., 1981, с. 17.

⁴² Судьбы Социалистической Ориентации в Арабском Мире, М., 1983, с. 766, Horizont, Berlin 1981, N 23, S. 23.

⁴³ Валькова Л., Саудовская Аравия: нефть, ислам, политика, նշվ.աշխ., էջ 213, The Financial Times, L., 28.04.80.

⁴⁴ Судьбы Социалистической Ориентации в Арабском Мире, նշվ.աշխ., էջ 214:

⁴⁵ "The Financial Times", London, 30.07.1979.

Արաբական աշխարհում ներգրավված եգիպտական աշխատուժի հայրենիք փոխանցած գումարը 1989-1990թթ. կազմել էր 8 մլրդ դոլար և գերազանցել զբոսաշրջությունից, նավթի արտահանումից և Սուեզի ջրանցքի շահագործումից ստացված եկամուտները միասին վերցրած⁴⁶: ՏՀԱՃ-ի անդամ երկրները ևս չէին ցանկանում, որպեսզի Եգիպտոսի դեմ ուղղված պատժամիջոցները տարածվեն նաև եգիպտական աշխատուժի վրա:

1980թ. փետրվարին Եգիպտոսի և Իսրայելի միջև տեղի ունեցավ դիվանագիտական ներկայացուցիչների փոխանակում⁴⁷: Եգիպտոսը դարձավ առաջին արաբական պետությունը, որը պաշտոնական հարաբերություններ հաստատեց արաբների հետ զինված հակամարտության կողմ հանդիսացող Իսրայելի հետ:

Հաշվի չառնելով, որ Եգիպտոսի անդամակցությունը սառեցված էր ԻԿԿ-ում, 1980թ. հունիսի 27-ին Իսլամաբադում տեղի ունեցած ԻԿԿ-ի արտահերթ հանդիպմանը Պարսից ծոցի միապետությունները հրավիրել էին նաև Սադաթի կողմից լիազորված պատվիրակությանը⁴⁸:

1980թ. հունվարի 25-ին Իսրայելը Եգիպտոսին վերադարձրեց Սինայ թերակղզու մի մասը՝ ալ-Արիշը, Ռաս-Մուհամմադ գծից արևմուտք ընկած տարածքի մի հատվածը, որտեղ գտնվում են եգիպտական նավթահանքերը:

Այդպիսով, արաբական աշխարհում Եգիպտոսի քաղաքական մեկուսացումը ճեղքվեց 1980թ. սեպտեմբերի վերջին, երբ

⁴⁶ Гусаров В., Экономическая независимость арабских стран, М., 1993, с. 243.
⁴⁷ White Paper on Normalization of Relations between the Arab Republic of Egypt and State of Israel, Cairo, 1984, p. 78; The Christian Science monitor, Boston, 07.02.1980.
⁴⁸ Валькова Л., Саудовская Аравия: нефть, ислам, политика, նշվ.աշխ., էջ 83-84:

նույն թվականին սկսված իրաք-իրանյան պատերազմի հետևանքով Բաղդադը Սադաթից ռազմական օգնություն խնդրեց: Իրաքյան զորքերը անկարող գտնվեցին արագ պարտության մատնել Իրանին, իսկ Բաղդադի սպառազինության պաշարներն անսպառ չէին, ուստի արաբական միակ երկիրը, որը կարող էր համապատասխան քանակությամբ գենք տրամադրել՝ Եգիպտոսն էր:

Կարելի է արձանագրել, որ Եգիպտոսի մեկուսացումն արաբական աշխարհում ամբողջական չէր, այն թերի էր և չկրեց տևական բնույթ⁴⁹: Հարկ է նշել, որ խորհրդային մասնագիտական գրականության մեջ քեմփոլնիդյան համաձայնագրերը ծայրահեղ քննադատության էին ենթարկվում, սակայն դեպքերի զարգացումը ապացուցեց, որ Սադաթը ավելի հեռատես գտնվեց ստեղծված իրավիճակում և դուրս բերեց Եգիպտոսը Իսրայելի հետ զինված հակամարտությունից:

Ստորագրելով Իսրայելի հետ քեմփոլնիդյան համաձայնագրերը՝ Եգիպտոսը դարձավ տևական ժամանակ միակ արաբական պետությունը, որն Իսրայելի հետ ուներ դիվանագիտական հարաբերություններ, և դրանով իսկ վերածվելով արաբական երկրների և Իսրայելի միջև միջնորդ-պետության:

⁴⁹ Հարկ է նշել, որ Եգիպտոսի նկատմամբ տնտեսական պատժամիջոցները չէին տարածվել արաբական մասնավոր ընկերությունների վրա, որոնց մեծամասնությունը շարունակում էր համագործակցել Եգիպտական պետական և մասնավոր ընկերությունների հետ:

**EGYPTIAN-ISRAELI RELATIONS
AND THE ARAB WORLD (20TH CENTURY, MID 70S)**

Edita Astatryan
(summary)

In arab-israeli conflict Egypt has the most important role among the Arab countries, which is due to the huge human resource, military capabilities and active role in inter-arabian relationship.

In 70s of 20th century the new president of Egypt Anwar Sadate reformed the Concept of Egypt Foreign Policy, adopting a new policy line. As a result, the Egypt-Israeli relations moved to the field of agreement, as a result of which the countries signed Camp David's Agreements in 1978 and Egypt-Israel Peace Treaty in 1979. At the same time the Egypt – Arabian relations deteriorated. Several Arab countries initiated one-sided freezing of diplomatic relations with Egypt, simultaneously temporarily suspended the membership of Cairo in the League of Arab States and in the Organization of Islamic Conference.